

حسین آشوری

قسمت اول

شناخت منابع و آگاهی از سرچشمه‌های موضوع پژوهش‌های همگون در مسیر تحقیق، اولین گام تحقیق است. بسیاری از پژوهش‌ها از مایه وری و استواری تهی هستند، چون سامان دهندگان آن پژوهش‌ها از منابع گسترده و سرچشمه‌های موضوع، اطلاع درستی نداشته‌اند، و چنین است که گاهی بحث‌ها تکراری و دیگر گاه در برابر آنچه پیشتر انجام شده است، سست و تنگ مایه‌اند. محققان باید آنچه را در موضوع پژوهششان، پیشتر از آنها انجام داده‌اند، از سر تأمل بنگرند و در جهت تکامل و استوار ساختن آن موضوع، گام برگیرند و با تکرار مکررات و توضیح واضح‌ات آب درهاون نکوبند. فرصت‌ها و امکانات را بر باد ندهند و گاه بر لحظاتی که بر سر موضوعی، به جهت عدم اطلاع در کارهای همگون سپری کرده‌اند، حسرت نخورند.

اینها و جزاینها، نشانگر آن است که منبع‌یابی و کتابشناسی موضوعات در استوارسازی پژوهش‌ها، جلوگیری از تکرارها، یاری رساندن به تکامل و گسترش ابعاد کاوش‌های علمی، بسی سودمند است و کار آمد. «بینات» بر اساس وعده‌ای که در سرمقاله نخستین شماره، با خوانندگان در میان نهاد، کتابشناسی پژوهش‌های عالمان و محققان را درباره تفسیر، سیر تطور آن، تاریخ و چگونگی شکل‌گیری آن و نیز شناخت جریانها و مشربهای تفسیرنگاری را (که عمری چندان دراز ندارد) چاپ می‌کند. بدان امید که با این گام آغازین و گام‌های دیگری که در این راه بر خواهد گرفت در سیر پژوهش و سامان بخشی به پژوهش‌های قرآنی محققان را یاری رساند.

بینات

۶- «اتجاهات التفسیر فی العصر الحدیث فی مصر وسوریه»، فضل حسن احمد عباس، جامعه الازهر: رساله دکتوراه من کلیة اصول الدین، ۱۳۹۲هـ = ۱۹۷۲م.

۷- «اتجاهات التفسیر فی العصر الراهن» / «اتجاهات التجدید فی العصر الحدیث».

۸- «اتجاهات التفسیر فی القرن الرابع عشر»، فهد بن عبد الرحمن بن سلیمان الرومی، ۳ جلد، ۱۲۲۸، عربستان سعودی: بی تا، ۱۴۰۷هـ = ۱۹۸۶م.

۹- «اتجاهات التفسیر فی مصر فی العصر الحدیث»، عفت محمد الشراوی، قاهره: رساله ماجستیر من کلیة الآداب بجامعه عين الشمس، ۱۲۸۳هـ = ۱۹۶۳م.

۱۰- «اتجاهات فخر الدین الرازی فی تفسیر القرآن»، فؤاد محمد فهمی، رساله دکتوراه من کلیة الآداب بجامعة الاسکندریة، ۱۳۸۴هـ = ۱۹۶۴م.

۱۱- «اتجاهات المنحرفه فی تفسیر القرآن الکریم دوافعها ودفعها»، محمد حسین الذهبی، ۱۱۲، مصر: مکتبة وهبة، سوم، ۱۴۰۶هـ = ۱۹۸۶م؛ دار الاعتصام: ۱۳۹۱هـ.

۱۲- «اتجاه التفسیر فی العصر الحدیث»، مصطفى محمد الحدیدی، قاهره: سلسله البحوث الاسلامیه، ۱۳۹۵هـ = ۱۹۷۵م.

۱۴- «اثر القرآن علی نهج التفكير النقدي عند ابن تیمیه»، محمود سعید الکردي، ۲۳۰، لیبی: الدار الجماهيرية، اول، ۱۳۹۵هـ.

در این مجموعه منابع و کتابهای معرفی شده در سه بخش می باشند.

۱. کتابهایی که به صورت مستقل در این موضوع تألیف شده اند.

۲. کتابهایی که فصلهایی از آن در ارتباط با روشهای تفسیری است و با تعیین شماره صفحه مشخص شده اند.

۳. مقالات و رساله‌هایی که در این موضوع نگاشته شده اند.

که به ترتیب در چند قسمت معرفی می شوند.

در این معرفی:

نام کتاب، مؤلف، وضعیت ناشر و نشر، تاریخ نشر، مترجم و محقق آن ذکر شده است.

بخش اول

۱- «الآلوسی مفسراً»، محسن عبد الحمید، ۳۷۲، بغداد: مطبعة المعارف، ۱۳۸۸هـ = ۱۹۶۸م.

۲- «ابن القیم ومن آثاره العملية»، احمد ماهر محمود البقری، ۴۱۰، قاهره: مکتبة نهضة الشرق، چهارم، ۱۴۱۰هـ = ۱۹۹۰م.

۴- «اتجاهات التجدید فی تفسیر القرآن الکریم»، محمد ابراهیم شریف، ۷۶۷، قاهره: دار التراث، اول، ۱۴۰۲هـ = ۱۹۸۲م.

۵- «اتجاهات التجدید فی العصر الحدیث»، عبد المجید عبد السلام المحتسب، / ۳۳۳، بیروت: دار الفكر، اول، ۱۳۹۳هـ = ۱۹۷۳م.

- ٢١- «اضواء على خواطر الشيخ الشعراوي و
منهجه في تفسير القرآن الكريم»، محمد
امين ابراهيم التندى، ١٠٤، قاهره: مكتبة
التراث الاسلامى، بى تا.
- ٢٢- «الاضواء القرآنية في اكتساح الاحاديث
الاسرائيلية و تطهير البخارى منها»،
السيد صالح ابو بكر، بى جا: مطابع محرم
الصناعيه، ١٣٩٤هـ = ١٩٧٤م.
- ٢٣- «اعلام الدراسات القرآنية فى خمسة
عشر قرناً»، مصطفى الصاوى الجوينى،
٣٨١، اسكندرية: منشأة المعارف، ١٩٨٢م.
- ٢٤- «الاكسير فى اصول التفسير»، ابى الطيب
محمد صديق خان بن السيد حسن القنوجى
الهندي.
- ٢٥- «الاكسير فى علم التفسير»، الطوفى
سليمان بن عبد القرى بن عبد الكريم
الصرصرى البغدادي، ٣٧٦، مصر: مكتبة
الآداب، بى تا.
- ٢٦- «الامام الشوكاني مفسراً»، محمد حسن
بن احمد الغمارى، ٣٥٧، عربستان سعودى:
دار الشروق، اول، ١٤٠١هـ = ١٩٨١م.
- ٢٧- «الامام القرطبي شيخ ائمة التفسير»،
مشهور حسن محمود سلمان، ٢٦١، دمشق:
دار القلم، اول، ١٤١٣هـ = ١٩٩٣م.
- ٢٨- «الايروانيون و الآدب العربى» (رجال علوم
القرآن)، قيس آل قيس، ج ١، ٥٥٧، تهران:
مؤسسة التحقيقات و البحوث الثقافية، بى
تا.
- ٢٩- «بحوث فى اصول التفسير»، محمد بن
= ١٩٨٦م.
- ١٥- «اثر المترجمات فى مناهج التفسير
القرآنى حتى نهاية القرن الخامس
الهجرى»، شحات السيد زغلول، رساله
دكتوراه من كلية الآداب بجامعة
الاسكندرية، ١٣٨٨هـ = ١٩٦٨م.
- ١٦- «الاسرائيليات فى التفسير و الحديث»،
محمد السيد حسين الذهبي، قاهره: دار
النصر، ١٣٩٢هـ = ١٩٧١م؛ دمشق: دار
الايمان، دوّم، ١٤٠٥هـ.
- ١٧- «الاسرائيليات و اثرها فى كتب
التفسير»، رمزى نعاى، ٤٩٣، دمشق: دار
القلم؛ بيروت: دار الضياعه، ١٣٩٠هـ =
١٩٧١م.
- ١٨- «اصول التفسير» (مجرداً عن النقايه)،
جلال الدين عبد الرحمن ابى بكر السيوطى،
محقق: جلال الدين القاسمى، دمشق: بى تا،
١٣٢١هـ = ١٩١٢م.
- ١٩- «اصول التفسير بين شيخ الاسلام ابن
تيميه و بين غيره من المفسرين»، عبد الله
ديريه ابتسدون، مديته منوره: رساله
ماجستير من جامعه الاسلاميه، ١٤٠٥هـ =
١٩٨٥م.
- ٢٠- «اصول التفسير لكتاب الله المنير» خالد
عبد الرحمن العك، ٤٩٦، دمشق: مطبعة
فارابى، ١٣٨٨هـ = ١٩٦٨م؛ بيروت: دار
النفائس، دوّم، ١٤٠٦هـ = ١٩٨٦م.
- ٢١- «اصول التفسير و قواعد»، «اصول
التفسير لكتاب الله المنير»

قاهره: مکتبه ابن تیمیة و دار الاعتصام، بی تا.

۳۹- «تاریخ التفسیر»، قاسم القیسی، ۱۷۹، بغداد: مکتبه الجمع العراقی، ۱۳۸۵هـ = ۱۹۶۶م.

۴۰- «تاریخ تفسیر قرآن کریم»، حبیب الله جلالیان، ۲۳۶، تهران: انتشارات اسوه، اول، ۱۳۷۲ش.

۴۱- «تاریخ القرآن و التفسیر»، عبد الله محمود شحاته، ۱۹۸، مصر: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۳۹۲هـ = ۱۹۷۲م.

۴۲- «تاریخ و روش تفسیر در قرآن»، سید محمد حسین طباطبائی، ۲۲، تهران: بنیاد فرهنگی امام رضا (ع)، ۱۳۶۱ش.

۴۳- «التجیر فی علم التفسیر»، جلال الدین عبد الرحمن ابی بکر السیوطی، ۲۲۴، بیروت: دار الکتب العلمیة، اول، ۱۴۰۸هـ = ۱۹۸۸م.

۴۴- «تحفة الفقیر ببعض علوم التفسیر»، محمد بن سلامة الاسکندری، مخطوط بالازهر، رقم ۳۰۸.

۴۵- «تحقیق درباره شخصیت ابن عباس وروش تفسیر او»، سید ابراهیم میر باقری، ۳۷۹ پایان نامه دکتری از تهران: دانشکده الهیات و معارف قرآن، بی تا.

۴۶- «تحقیق در نخستین تفسیر فارسی موجود»، موسوم به ترجمه تفسیر طبری، شاهرخ محمد بیگی، ۳۵۱، پایان نامه دکتری از: دانشگاه تربیت مدرس،

لطفی الصبیغ، ۳۴۶، بیروت: المکتب الاسلامی، اول، ۱۴۰۸هـ = ۱۹۸۸م.

۲۰- «بحوث فی اصول التفسیر و مناهجه»، فهد بن عبد الرحمن بن سلیمان الرومی، ۱۸۶، ریاض: مکتبه التوبة، اول، ۱۴۱۳هـ

۲۱- «بحوث فی تفسیر القرآن»، جمال الدین عیاد، قاهره: دار الجمالی، ۱۳۸۷هـ = ۱۹۶۷ - بیروت: دار الفكر، ۱۳۹۸هـ = ۱۹۷۸م.

۲۲- «بحوث فی تفسیر القرآن الکریم» (تاریخ، اتجاهاته، مناهجه)، محمد ابراهیم شریف، قاهره: مطبعة المدينة و دار السلام، ۱۴۰۶هـ = ۱۹۸۶م.

۳۲- «البدن الزرکشی مورخاً»، محمد کمال الدین عز الدین، ۲۹۵، بیروت: عالم الکتب، اول، ۱۴۰۹هـ = ۱۹۸۹م.

۳۴- «بدع التفاسیر» / «کتاب بدع التفاسیر». ۲۵- «البغوی الفراء و تفسیره للقرآن الکریم»، محمد ابراهیم شریف، ۵۱۵، قاهره: مطبعة المدينة و دار السلام، اول، ۱۴۰۶هـ = ۱۹۸۶م.

۳۶- «البغوی و منهجه فی التفسیر»، عفاف عبد الغفور حمید، ۲۲۴، عمان: دار الفرقان، ۱۴۰۲هـ = ۱۹۸۲م - بغداد: مطبعة الارشاد، ۱۹۸۳م.

۳۷- «بین ابی حیان و الزمخشری»، یحیی الشاوی المغربي. مخطوط بالازهر: رقم ۱۲۵۴ رافعی ۲۶۶۴۱.

۳۸- «بین الشیعة و السنة دراسة مقارنة فی التفسیر و اصوله»، علی السالوس، ۳۱۶،

- ۵۵- «تفسیرات حدیثه لقرآن المسلمین»، بیلجون - ج. م. س، لیدن بریل: ۱۳۸۱هـ = ۱۹۶۱م.
- ۵۶- «تفسیرات ابن عباس الصحیحة فی الثلثین الاخیرین من القرآن الکریم»، آدم محمد علی، کرسالة دکتوراه من الجامعة الاسلامیة فی المدینة.
- ۵۷- «تفسیر به رأی و هرج و مرج ادبی»، زیر نظر: ناصر مکارم شیرازی، ۹۲، قم: مؤسسه مطبوعاتی هدف، بی تا.
- ۵۸- «تفسیر الشهرستانی المسمی بمفاتیح الاسرار و مصابیح الابرار» للامام محمد بن عبد الکریم الشهرستانی، دراسة و تحقیق، محمد علی آذر شب، ۸۰۵، رساله دکتري از دانشگاه تهران، دانشکده الهیات، ۱۳۶۵ش = ۱۴۰۶هـ.
- ۵۹- «تفسیر الصحابة: مميزات، خصائصه، مصادره، قيمته العلمیه»، محمد عبد الرحيم، ۱۱۸، قاهره: مكتبة التراث الاسلامی، بی تا.
- ۶۰- «التفسیر الصوفی للقرآن عند الصادق»، علی زیعور، ۲۷۲، بی جا: دار الاندلس، اول، ۱۹۷۹م.
- ۶۱- «التفسیر الصوفی للقرآن الکریم عند نعم الدین الدایه»، سید عبد التواب هادی، رساله دکتوراه من کلیة اصول الدین بجامعة الازهر.
- ۶۲- «تفسیر ابن عباس و مروياته فی کتب التفسیر»، عبد العزیز عبد الله الحمیدی، دانشکده علوم انسانی، ۱۳۷۲ش.
- ۴۷- «تحقیق در تفسیر ابو الفتوح رازی»، عسگر حقوی، ۲۵۰، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶ش.
- ۴۸- «تحقیق حول ابن عباس و مکانته فی التفسیر والمعارف الاخری»، سید محمد باقر حجتی، ۲۲۲، بیروت: دار الروضة، اول، ۱۴۱۰هـ = ۱۹۹۰م.
- ۴۹- «ترتیب العلوم»، یوسف مرعشلی، ۱۶۳.
- ۵۰- «ترجمه الفوز الکبیر فی اصول التفسیر»، احمد شاه ولی الله الدهلوی، مترجم: محمد منیر دمشقی، ۱۳۰، دمشق: دار قتیبه، ۱۴۰۹هـ.
- ۵۱- «ترجمه و تحقیق بخشی از کتاب مذاهب التفسیر الاسلامی»، گلذریهر، مترجم و محقق: اسماعیل نوزریان، ۱۲۴، پایان نامه فوق لیسانس از دانشگاه تهران، دانشکده الهیات، ۱۳۵۴ش.
- ۵۲- «ترجمه و تحقیق کتاب المبادئ العامة لتفسیر القرآن»، محمد حسین علی الصغیر، مترجم: محسن مشعل، ۱۵۳، پایان نامه کارشناسی ارشد از دانشگاه تهران، بی تا.
- ۵۳- «تصویبات فی فهم بعض الایات»، صلاح عبد الفتاح الخالیدی، ۲۵۵، دمشق: دار القلم، اول، ۱۴۰۷هـ = ۱۹۸۷م.
- ۵۴- «تطور تفسیر القرآن قرآنة جدیده»، محسن عبد الحمید، ۲۴۸، بغداد: جامعه بغداد، بیت الحکمه، بی تا.

رساله الماجستير في التفسير بكلية الدراسات العليا في الجامعة الاردنية، ١٩٩٢م.

٧٢- «تفسير المعتزلة للقرآن الكريم، تاريخه و منهجه»، محمود كامل احمد عبد المنعم، مدينة منوره: رساله ماجستير من كلية الآداب بجامعة عين الشمس، ١٣٩٣هـ = ١٩٧٢م.

٧٣- «التفسير الموضوعي والفلسفة الاجتماعية في المدرسة القرآنية»، السيد محمد باقر الصدر، ١٩٢، بيروت: الدار العالمية، ١٤٠٩هـ = ١٩٨٩م.

٧٤- «التفسير النبوي، خصائصه و مصادره»، محمد عبد الرحيم محمد، ١٥٠، قاهره: مكتبة الزهراء، أول، ١٤١٣هـ = ١٩٩٢م.

٧٥- «التفسير النبوي في القرآن الكريم»، عواد بلال معيض الزويرعي العوقى، مدينة منوره: رساله ماجستير من جامعة الاسلام.

٧٦- «التفسير: نشأته، تدرجه، تطوره»، كاراده قو، مترجم: دائرة المعارف الاسلاميه: (ابراهيم خورشيد، عبد الحميد يونس، حسن عثمان)، ١٠٦، بيروت: دار الكتب اللبناني، أول، ١٩٨٢م.

٧٧- «تفسير و تفاسير جديد»، بهاء الدين خرماشاهى، ٢٢٨، تهران: انتشارات كيهان، أول، ١٣٦٤ش.

٧٨- «التفسير و التفاسير الحديثه»، بهاء الدين خرماشاهى، مترجم، عصام حسن، ١٩١،

مكه: رساله دكتوراه من كلية الشريعة بجامعة ام القرى، ١٤٠٠هـ = ١٩٨٠م.

٦٢- «التفسير العلمى للقرآن فى الميزان»، احمد عمر ابو حجر، ٥٦٣، بيروت: دار قتيبه، أول، ١٤١١هـ = ١٩٩١م.

٦٤- «التفسير عند اهل البيت (ع)»، السيد محمد باقر الحكيم، ٥٨.

٦٥- «تفسير قتاده، دراسة للمفسر و منهج تفسيره»، عبد الله ابو السعود بدر، ١٢٥، قاهره: عالم الكتب، ١٣٩٩هـ = ١٩٧٩م.

٦٦- «تفسير القرآن بالقرآن عند العلامة الطباطبائى»، خضير جعفر، ٤٠٠، قم: دار القرآن الكريم، أول، ١٤١١هـ.

٦٧- «تفسير القرآن الكريم من لسان العرب لابن منظور»، رضوان بن شقرون، مغرب: دار البيضاء، بى تا.

٦٨- «التفسير القرآنى و اللغة الصوفيه فى فلسفة ابن سينا»، حسن عاصى، ٣٩٠، بيروت: المؤسسة الجامعية، أول، ١٤٠٢هـ = ١٩٨٢م.

٦٩- «تفسير كلامى قرآن مجيد»، محمد حسين روحانى، ٢٤٧، تهران: انتشارات توس، أول، ١٣٧٠ش.

٧٠- «التفسير: معالم حياته، منهجه اليوم»، امين الخوتى، قاهره: دار العلمين، ١٣٦٥هـ = ١٩٤٤م.

٧١- «تفسير مجمع البيان للشيخ ابو على الفضل بن الحسن الطبرسى»، دراسة و تحقيق: حسنيه عبد الله حسن حويج، ٢٥١،

- بيروت: دار الروضه، أول، ١٤١١هـ = ١٩٩١م.
- ٧٩- «التفسير و رجاله»، محمد الفاضل ابن عاشور، ١٩٨، تونس: دار الكتب الشرقيه، ١٩٦٦م.
- ٨٠- «التفسير والمفسرون»، محمد حسين الذهبي، ٢ جلد، ١: ج١-٤٩٢، ٢: ج٢-٦٣٩، قاهره: دار الكتب الحديثه، دوم، ١٣٩٦هـ = ١٩٧٦م - قاهره: مكتبة وهبه، ١٤٠٩ در ٣ جلد.
- ٨١- «التفسير و مناهجه فى ضوء المذاهب الاسلاميه»، محمد بسيونى، قاهره: مطبعة الامانه، ١٣٩٧هـ = ١٩٧٧م.
- ٨٢- «التفصيل فى الفرق بين التفسير و التأويل»، حامد العمادى، مخطوط: دار الكتب المصريه، رقم ٣٤٤٤ مجاميع.
- ٨٣- «توسيح التفسير فى قواعد التفسير و التأويل»، محمد بن سليمان التنكابنى، محقق: جعفر السعيدى الجيلانى (الغيلانى)، ٢٢٢، قم: انتشارات كتاب سعدى، أول، ١٤١١هـ.
- ٨٤- «التيسير فى قواعد علم التفسير»، محمد بن سليمان الكافيلى، ٣٥٠، دمشق: دار القلم؛ رياض: دار الرفاعى، ١٤١٠هـ = ١٩٩٠م.
- ٨٥- «ابن تيميه و جهوده فى التفسير»، ابراهيم خليل بركه، ٢٠٠، بيروت: المكتب الاسلامى، أول، ١٤٠٥هـ = ١٩٨٤م.
- ٨٦- «الامام ابن تيميه و موقف من قضية التأويل»، محمد السيد الجليدى، ٤٥٤، قاهره:
- المطابع الاميريّة، ١٣٩٢هـ = ١٩٧٣م - بيروت: مكتبة العصرية، ١٤٠٢هـ = ١٩٨٢م.
- ٨٧- «ابن جرير الطبرى و منهجه فى التفسير»، محمد بكر اسماعيل، ١٨٤، قاهره: دار المنار، أول، ١٤١١هـ = ١٩٩١م.
- ٨٨- «ابن جزى و منهجه فى التفسير»، على محمد الزبيرى، ٢ جلد، دمشق: دار القلم، أول، ١٤٠٧هـ = ١٩٨٧م.
- ٨٩- «الامام جلال الدين السيوطى و جهوده فى التفسير و علوم القرآن»، عبد الفتاح خليفة الغزنواى، رسالة دكتوراه من كلية اصول الدين بجامعة القاهره، ١٣٩٤هـ = ١٩٧٤م.
- ٩٠- «ابن الجوزى بين التأويل والتفويض»، احمد عطية الزهرانى، مکه: جامعه ام القرى، ١٣٩٦هـ = ١٩٧٦م.
- ٩١- «الحافظ ابن كثير و منهجه فى التفسير»، اسماعيل سالم عبد العال، رساله ماجستير من كلية دار العلوم بجامعة الازهر، ١٣٩١هـ = ١٩٧١م.
- ٩٢- «الحاكم الجشيمي و منهجه فى تفسير القرآن»، عدنان زرزور، ٥١٠، بيروت: مؤسسة الرساله، بى تا.
- ٩٣- «حبر الامة عبد الله بن عباس و مدرسته فى التفسير بمكة المكرمه»، عبد الله محمد سلقينى، ٢٢٤، قاهره: دار السلام، سوم، ١٤٠٧هـ = ١٩٨٦م.
- ٩٤- «الحديقة النديّة فى المواضيع التفسيرية»،

١٠٤- «دراسات فى التفسير»، مصطفى زيد، ٢٣٠، قاهره: دار الفكر العربى، ١٣٨٧هـ = ١٩٦٨م.

١٠٥- «دراسات فى التفسير الموضوعى للقصص القرآنى»، احمد جمال العمرى، ٤٢٢، قاهره: مكتبة الخانجى، اول، ١٤٠٦هـ = ١٩٨٦م.

١٠٦- «دراسات فى التفسير واصوله»، محى الدين بلتاچى، ٢٣٩، دوحه: دار الثقافه، ١٩٨٧م.

١٠٧- «دراسات فى التفسير ورجاله»، ابو اليقظان عطية الجبورى، ٢٤٨، بيروت: دار الندوة الجديده، دوم، ١٤٠٦هـ = ١٩٨٦م.

١٠٨- «دراسات فى التفسير و المفسرين»، عبد القهار داود العانى، ٢٢٧، بغداد: مطبعة اسعد، ١٩٨٧م.

١٠٩- «دراسات فى القرآن»، سيد احمد خليل، ١٦٥، مصر: دار المعارف، ١٩٧٢م.

١١٠- «الامام الدهلوى، منهجه فى التفسير و آرائه فى مباحث علوم القرآن»، خليل الرحمن سجاد، رساله ماجستير من جامعه الاسلاميه بمدينه المنوره، ١٤٠٥هـ = ١٩٨٥م.

١١١- «الرازى مفسراً»، محسن عبد الحميد، ٣٤٨، بغداد: دار الحرية، ١٣٩٤هـ = ١٩٧٤م.

١١٢- «الرازى من خلال تفسيره»، عبد العزيز الجدوب، ٢٢٢، ليبي، تونس: الدار العربية للكتاب، دوم، ١٤٠٠هـ = ١٩٨٠م.

قاسم القيسى، بغداد، بى نا، ١٣٤٦هـ = ١٩٢٠م.

٩٥- «حقايق التفسير القرآنى (كتابا الصادق)»، از ٤٧ الى ١٨٢٣.

٩٦- «أبو حيان الاندلسى و منهجه فى تفسير القرآن»، على الشباح، رساله دكتوراه من كلية الشريعة التونسيه، ١٤٠١هـ = ١٩٨١م.

٩٧- «أبو حيان المفسر و منهجه و آرائه فى التفسير»، محمد عبد المنعم محمد الشافعى، رساله دكتوراه من كلية اصول الدين بجامعة الازهر، ١٣٩٢هـ = ١٩٧٢م.

٩٨- «حميد الدين الفراحى و منهجه فى تفسير القرآن و اثر ذلك فى الهند»، سيد سعيد حسن العابدى، رساله دكتوراه من كلية اصول الدين بجامعة الازهر، بى تا.

٩٩- «الخطوط و الاتجاهات العامة للتفسير عند اهل البيت»، محمد مهدى الأصفى، ٢٧، قم، مؤسسة البعثة، بى تا.

١٠٠- «دراسات اسلاميه فى التفسير و التاريخ»، محمد الغرب موسى، بيروت: مؤسسة العربية، ١٤٠١هـ = ١٩٨٠م.

١٠١- «دراسات فى اصول تفسير القرآن»، محسن عبد الحميد، ١٧٣، مغرب: دار الثقافة، دوم، ١٤٠٤هـ = ١٩٨٤م.

١٠٢- «دراسات فى التفسير»، محمد بلتاچى، ٢٤٤، قاهره: مكتبة الشباب، ١٩٨٩م.

١٠٣- «دراسات فى التفسير»، محمد نبيل غنايم، ٢٠٥، قاهره: دار الصابونى و دار الهدايه، دوم، ١٤١٣هـ = ١٩٩٢م.